

Boekbesprekingen

Algemene economie

The Mind and Method of the Economist

De huidige academische wereld kent vaak een formele en informele scheiding tussen algemene economie en bedrijfseconomie. Brian Loasby behoort tot de minderheid die deze scheiding gemakkelijk overbrugt. Reeds meer dan twintig jaar publiceert hij zowel over management als over economische theorie. In academische kringen verwierf hij vooral bekendheid door zijn boek *Choice, Complexity and Ignorance* van 1976.

In recente tijdschriftartikels bestudeerde Loasby geregeld de ontwikkeling van het economisch denken in de twintigste eeuw. Herwerkte versies van deze artikels zijn nu, samen met enkele nieuwe teksten, gebundeld in boekvorm, onder de titel *The Mind and Method of the Economist*. Elk van de twaalf hoofdstukken is zo geschreven dat het ook op zichzelf begrijpelijk is.

De eerste hoofdstukken handelen over George Shackle, Karl Popper en Richard Whitley. Daarna volgen essays over Alfred Marshall, Joan Robinson en G.B. Richardson. Voor Loasby is niet alleen de abstracte analyse van het markt-evenwicht relevant, maar ook het proces waardoor de aanpassing aan het evenwicht verloopt, en de institutionele omstandigheden waarin dit gebeurt. Loasby vindt veel hiervan terug bij Marshall, alhoewel moeilijke punten door Marshall vaak op een onopvallende manier worden gecamoufleerd. Volgens Loasby heeft Robinson in

de jaren dertig de modellen van Marshall uitgebouwd in een te abstracte en wereldvreemde richting. Loasby wil liever het post-Marshalliaanse werk van Richardson opnieuw in de belangstelling brengen, omdat het meer aandacht besteedt aan realistische processen en instituties.

Dit correspondeert met een centraal thema van Loasby: "The failure, with a few exceptions, to take adjustment processes seriously is perhaps the most important general reason why the interaction between economics and the study of management has been so slight." Deze uitspraak vinden we op blz. 125, in het lezenswaardige hoofdstuk over "Frank Hahn's struggle of escape". Samen met de Nobelprijswinnaars Kenneth Arrow en Gerard Debreu, is Hahn de autoriteit op het gebied van de prestigieuze theorie van het algemeen economisch evenwicht. Een aantal onderwerpen kunnen in deze evenwichtsmodellen echter moeilijk worden opgevangen: de rol van aanpassingsprocessen, onwetendheid en het verwerven van informatie, innovaties, economische macht, geld, de functie van de overheid enz. Loasby suggereert dat Hahn in de loop der jaren het algemeen evenwichtsmodel hoe langer hoe meer problematisch schijnt te vinden. De uitweg ligt volgens Loasby zeker niet in de onevenwichtsmodellen van Edmond Malinvaud. Alhoewel de naam het tegendeel doet vermoeden, besteden ook deze onevenwichtsmodellen weinig aandacht aan aanpassingsprocessen. Boven-

dien zijn ze theoretisch minder afgerond dan de Arrow-Debreu-Hahn modellen.

Loasby wijdt ook essays aan de ideeën van William Baumol over omzetmaximalisatie, en aan de organisatieleer van Herbert Simon. In tegenstelling met *Choice, Complexity and Ignorance*, heeft Loasby's nieuwe boek wel oog voor de Oostenrijkse school rond von Mises, von Hayek, Kirzner, Lachmann e.a. Hun opvattingen over onvolledige informatie en aanpassingsprocessen vertonen immers duidelijke overeenkomsten met Loasby. Wel moet genoteerd worden dat Loasby meer eclectisch is dan de Oostenrijkers. Hij betreurt trouwens dat ze, op von Mises na, meestal weinig belang stellen in de rol van organisaties. Overigens beseft Loasby dat de Arrow-Debreu-Hahn modellen technisch veel verfijnder zijn dan die van de Oostenrijkers. Wat is dan het meest waardevolle, vraagt Loasby zich af. Zijn antwoord op blz. 167 luidt: "I cannot say, because value is determined by the customer: the appraisal must be subjective." Sommige economen die voor 100 % één bepaalde school aanhangen, zullen Loasby waarschijnlijk te kritisch of te eclectisch vinden. Maar wie dit boek zonder vooroordelen vastneemt, zal het vermoedelijk appreciëren, wegens de brede background van Loasby, en de elegante stijl waarin hij zijn boeiende ideeën verwoordt.

Wilfried Parys

Brian J. Loasby, *The Mind and Method of the Economist: A Critical Appraisal of Major Economists in the 20th Century* Aldershot, Gower Publishing Company (Edward Elgar), 1989, xv + 227 blz. - Prijs: 28,50 £

International Labour Statistics

De arbeidsmarkt is de laatste vijftien jaar in menig opzicht aan grote veranderingen onderhevig geweest. De stijgende participatie, de oliecrisis, de informatisering en de toegenomen internationale concurrentie hebben structuur van arbeidsmarkt en werkloosheid onder een vernieuwde aandacht van wetenschap, management en politiek gebracht. Tegelijk is ook van academische zijde de specifiek economische analyse van vraag en aanbod van arbeid in een stroomversnelling terecht gekomen.

Door deze ontwikkelingen is er een groeiende nood ontstaan aan aangepaste databanken en statistieken i.v.m. werkgelegenheid, beroepsbevolking en loonvorming. Door afwijkende concepten, definities, methodes en presentatie van deze gegevens in de verschillende landen, wordt de zo nodige internationale vergelijkbaarheid van deze gegevens erg bemoeilijkt. Dit boek is in deze doolhof van internationale arbeidsstatistieken een onmisbare gids.

In het eerste deel worden, voor de voornaamste OESO-landen, een achttal aspecten van de arbeidsmarkt besproken door evenveel (Britse) specialisten in het vakgebied: actieve bevolking en tewerkstelling, werkloosheid, lonen, consumptieprijzen, arbeidskosten, werkuren, syndicalisatie en arbeidsconflicten. Hierbij worden telkens bronnen en berekeningswijze vergeleken. Het boek geeft ook een samenvatting van de vergelijkbare data voor de individuele landen, 24 OESO- en 20 niet-OESO-landen.

Dit werk is een bijzonder nuttig instrument voor onderzoekers en studenten, evenals voor het internationale management, geïnteres-

seerd in de arbeidsmarktcondities in de landen waarmee handelsrelaties of investeringsprojecten worden overwogen.

Stefan Késenne

R. Bean, ed., *International Labour Statistics: A Handbook, Guide, and Recent Trends*
Londen/New York, Routledge, 1989, xi + 306 blz. - Prijs: 65 £

Reduced worktime and the management of production

In dit boek analyseert de auteur de reductie in betaalde arbeidstijd in de geïndustrialiseerde wereld over de periode 1870 tot 1980. De auteur wijt deze terugval in arbeidstijd niet zozeer aan de rijzende levensstandaard en toegenomen ontspanning, doch verdedigt de stelling dat deze een gevolg is van het kapitalistische productieproces en het daaruit resulterende behoeftenpatroon.

In het eerste hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van een aantal arbeidstheorieën zoals die van Smith, Marx en Jevon.

In het tweede hoofdstuk worden de twee hoofdrichtingen in de arbeidstheorie, enerzijds het marginalisme, anderzijds het marxisme, empirisch onderbouwd. Het marginalisme verklaart de terugval in arbeidstijd door het feit dat de levensstandaard werd verhoogd en het preferentiepatroon voor inkomen en ontspanning aldus veranderd is. Het marxisme verklaart deze evolutie in het productieproces zelf, en niet zozeer in het behoeftenpatroon van het individu. In het derde hoofdstuk wordt de individuele inzet in het arbeidsproces belicht vanuit zowel de werknemer als de werkgever.

Stakingen en het collectieve onderhandelingsproces worden besproken.

In het vierde hoofdstuk wordt aangetoond dat de terugval in gepresteerde arbeidstijd samenging met een verhoogde werkintensiteit, die geïnduceerd werd door een rationalisatie van het productieproces. Het concept *scientific management* van Taylor staat daarbij centraal.

In het vijfde, en tevens laatste, hoofdstuk wordt geanalyseerd hoe de managementfilosofie van Taylor geïnternationaliseerd werd. Verder wordt beschreven hoe deze filosofie van de gerationaliseerde werktijd zich manifesteerde in de Verenigde Staten in vergelijking tot West-Duitsland. Dit boek geeft een begrijpelijk overzicht van de dichotomie tussen marxisme en het Taylorisme, onderbouwt alle stellingen met empirie en onderkent de onderliggende economische eigenschappen, veeleer dan de politieke. Een boek dat nieuwe inzichten verschaft.

Willem Selen

Chris Nyland, *Reduced worktime and the management of production*
Cambridge, Cambridge University Press, 1988, xiii + 217 blz. - Prijs: 22,50 £

Limiting Exchange Rate Flexibility

In dit werk brengen Francesco Giavazzi en Alberto Giovannini een interessante theoretische en empirische analyse van het Europees Monetair Systeem (EMS). In hun opinie heeft het EMS voornamelijk als een Deutsche Mark zone gefunctioneerd. Het boek opent met een boeiende

analyse van de afkeer van de Europese landen voor wisselkoersschommelingen en een beschrijving van de institutionele aspecten van het EMS. Vervolgens worden de impact van het EMS op de evolutie van de wisselkoersen en de asymmetrie betreffende het gevoerde monetair beleid geanalyseerd. De desinflatie van de jaren tachtig, en de mate waarin het EMS hierbij een disciplinerende rol heeft gespeeld, is het onderwerp van hoofdstuk 5. Na een analyse van de rol van kapitaalcontroles voor het functioneren van het EMS, worden ten slotte in een laatste hoofdstuk een aantal lessen uit de ervaring met het EMS getrokken.

De auteurs tonen hun grondige kennis van de recente ontwikkelingen van de moderne internationale economische theorie. De toepassing van deze theorieën op het Europees monetair gebeuren, gekoppeld aan een zorgvuldige empirische toetsing, is ongetwijfeld een van de grote verdiensten van dit werk. Anderzijds hebben de auteurs echter, in mijn opinie, onvoldoende aandacht voor de evolutie van het EMS doorheen de tijd. Zo kan b.v. de groeiende geloofwaardigheid van het EMS in de jaren 1988 en 1989 mede de relatieve wisselkoersstabiliteit in Europa verklaren, en dat ondanks het afschaffen van, volgens Giavazzi en Giovannini nochtans belangrijke, kapitaalcontroles.

Ivo Maes

Francesco Giavazzi en Alberto Giovannini, *Limiting Exchange Rate Flexibility: The European Monetary System*
Cambridge, Mass./Londen, The MIT Press, 1989, xi + 230 blz.

Innovation and Technology Transfer in Japan and Europe

Waarom tonen Britse wetenschappers zoveel onkunde als het erop aankomt hun onderzoekswerk commercieel te exploiteren? Hoe komt het dat Japan er wel in slaagt om zijn wetenschappelijke ideeën te vertalen in hoog-technologische producten? Het doel van dit boek is de Japanse ervaringen inzake de bevordering van de wisselwerking tussen de academische en de industriële wereld te vergelijken met de situatie in Europa.

In een eerste deel schetst de auteur de achtergrond van de wisselwerking tussen industrie en academische wereld in Japan en Groot-Brittannië. Hij vergelijkt de R&D-activiteit in de beide landen en beschrijft de instellingen die aan R&D doen. Het tweede deel behandelt de huidige ordening tussen industrie en academische wereld. Eerst beschrijft hij de onderzoekskanalen en het overheidsbeleid, vervolgens geeft hij kwantitatieve gegevens over de effectiviteit van de R&D-inspanningen. Het derde deel omvat een aantal case-studies die de huidige situatie in Japan en Groot-Brittannië illustreren. In het vierde deel worden enkele Europese initiatieven besproken die tot doel hebben de concurrentiekracht van de Europese industrie te vergroten door R&D-samenwerking (zoals het Esprit en Eureka-programma). In het laatste deel besluit de auteur met de vaststelling dat creativiteit en een betere samenwerking tussen onderwijs en industrie de Japanse "sleutel tot succes" zijn. Japan spendeert meer aan basisonderzoek, terwijl Europa meer vertrouwt op toegepast onderzoek.

Dit boek, gebaseerd op gegevens die de auteur verkeerd na onder-

zoek in Japan zelf, biedt op een duidelijke wijze een overzicht van het wel en wee van de R&D-activiteit in Europa en Japan.

Patrick Slaets

Glyn O. Phillips i.s.m. Michael Hughes, *Innovation and Technology Transfer in Japan and Europe: industry-academic interactions* Londen/New York, Routledge, 1989, xxii + 282 blz. - Prijs: 45 £

Industrial policy

Dit boek bevat een overzicht van het debat dat in de USA tussen 1980 en 1988 werd gevoerd over de rol van een industriële politiek ten opzichte van het probleem van desindustrialisering (dat zich uit in een verlies aan jobs in de verwerkende nijverheid, handelsbalansdeficits...) en het verlies aan internationale competitiviteit van de meeste Amerikaanse ondernemingen.

Naast een schets van de aangeduide oorzaken en remedies die verkondigd werden in de loop van dit debat, bevat het boek ook een aantal gevolgtrekkingen voor de Britse economie en haar politieke leiders. Concreet wordt de volgende structuur aangehouden: een aantal stellingen uit het Amerikaans debat, vervat in boeken en tijdschriftartikels, worden samengevat en besproken.

Als oorzaken van de Amerikaanse achteruitgang worden vooral verkeerde managementpraktijken aangehaald, vooral in de kleinere, lokale USA-firma's. Management is te sterk gericht op kortetermijnperspectieven in de evaluatie van projecten, en de strategische opties op lange termijn worden verwaarloosd (Hoofdst. 3).

Hoofdstuk 4 stelt eenzelfde soort diagnose voor de problemen in de Britse mijnbouw, de staal- en de auto-industrie. Een ander element dat wordt aangehaald is het feit dat ondernemingen te weinig inspringen op de flexibele *manufacturing*-systemen en te lang blijven zweren bij massaproductie (Hoofdstuk 5). Hoofdstuk 6 tenslotte bevat een macro-economisch model dat de implicaties nagaat van belastingen op buitenlandse investeringen.

In zijn geheel laat het boek een nogal verwarrende en weinig samenhangende indruk na. Een aantal in de literatuur verspreide ideeën worden besproken, maar mijns inziens wordt geen eigenlijke toegevoegde waarde gecreëerd. De kritische opmerkingen die het boek soms bevat, zoals b.v. dat niet alle ondernemingen een flexibel productiesysteem moeten opzetten, dat het moeilijk is voor de overheid om winnaars uit te pikken enz., zijn niet voldoende origineel om het boek de nodige marktwaarde te bezorgen. Voorts biedt het boek een nogal beperkte kijk op een probleem dat de nationale landsgrenzen duidelijk overstijgt. (N.B. Het boek pleit voor actieve staatsinterventies in produktmarkten om de "weak British enterprises" te beschermen in "a world of unfair international competition".) De politieke conclusies moeten evenwel, in de mate dat dit soort problemen niet enkel de USA en het Verenigd Koninkrijk treffen, geplaatst worden in een internationale beleidscoördinatie, waardoor vermeden kan worden dat dure interventies van de verschillende nationale overheden geen *zero-sum game* worden.

Reinhilde Veugeler

Grahame Thompson, ed., *Industrial Policy: USA and UK Debates (Economy and Society Paperbacks)* Londen/New York, Routledge, 1989, 223 blz. - Prijs: 14,95 £

Multinationals in Latin America

Deze bijdrage, verschenen in de *International Business Series*, samengesteld door Alan Rugman, behandelt de aanwezigheid van multinationale ondernemingen (MNOs) in Latijns-Amerika op een ietwat aparte manier: dit werk stelt zich immers niet tot doel een evaluatie te maken van de rol van MNOs in dit gebied en hanteert dus noch de loftrumpet noch de geselroede, maar probeert veeleer een verklaring te vinden voor het gedrag van de MNOs. De auteur gebruikt hiervoor een "bargaining-theoretisch" kader: vanuit het uitbaten van haar comparatieve voordelen als gevolg van een internalisatiestrategie (Rugman e.a.) tracht de MNO in de onderhandeling met haar twee belangrijkste omgevingsfactoren, zijnde haar concurrenten en regulering (de verhouding gastland-MNO), de voor haar doelstellingen meest voordelige situatie te bereiken. Het zwaartepunt ligt hierbij duidelijk op de relatie met de overheid van de gastlanden. De auteur onderzoekt deze verhouding zowel algemeen als via landentoepassingen (b.v. Peru, Venezuela), industrietakken (b.v. de chemische sector) en zelfs op supranationaal niveau, zoals geïllustreerd in een hoofdstuk over de *Andean Foreign Investment Code* (1981-87). Hij stelt onder andere vast dat, grotendeels ten gevolge van de schulden crisis in de regio, de onderhandelingsmacht van overheden tegenover MNOs het laatste decennium sterk is afgenomen. Het blijft een open

vraag of, zoals de auteur stelt, eens deze is bezworen, een verstraking van de houding van gastlanden zal optreden. Afsluitend dient nog te worden vermeld dat een aantal hoofdstukken van dit boek reeds verschenen zijn als tijdschriftbijdrage in *Management International Review* (hfdst. 5 en 10), *Journal of International Business Studies* (hfdst. 6) en *The World Economy* (hfdst. 7).

Danny Cassimon

Robert Grosse, *Multinationals in Latin America (International Business Series)* Londen/New York, Routledge, 1989, xiv + 265 blz. - Prijs: 40 £

Economic policy and technological performance

De technologische omwenteling die we de laatste twee decennia doormaken, heeft de bezorgdheid om de invloed van technologische veranderingen op de economische en sociale welvaart opnieuw op het voorplan gebracht. Dit heeft wetenschaps- en technologiebeleid opnieuw tot een centraal aandachtspunt gemaakt, zowel bij beleidsverantwoordelijken als bij academici. Het voorliggende boek is een materiële getuige van deze trend. Het bevat de notulen van de conferentie over *Economics and Technology Policy*, die was georganiseerd door het Britse *Centre for Economic Policy Research* en plaats had in Londen in 1987.

Het boek bevat naast een korte inleiding van de uitgevers, waarin ze de karakteristieken van kennis als een goed beschrijven, acht bijdragen. In de eerste brengt Dasgupta een inleiding tot de economische theorie over technologiebeleid. Hij betoogt dat deze tak van het economisch onderzoek

nog in zijn kinderschoenen staat, omdat de selectie van R & D-projecten enkel vanuit de private sector wordt bestudeerd en dit terwijl het gaat om kennis en informatie, goederen die alle kenmerken van een publiek goed vertonen. De publieke economie moet zich daarom ook over het vraagstuk buigen.

In de tweede bijdrage analyseren Barber en White de actuele politieke praktijk in Groot-Brittannië op dit terrein. Ze beschrijven de plaats van het technologiebeleid binnen het economisch beleid en geven een rationale aan voor het technologiebeleid als het economisch beleid uitgaat van het principe dat de allocatie van middelen moet worden overgelaten aan de marktkrachten.

Ergas schetst in een derde bijdrage het belang van een technologisch beleid. Hij vergelijkt het beleid in het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Frankrijk, Zweden, Zwitserland en Japan, en onderzoekt de invloed ervan op de industriële structuur in deze landen. Griliches, Palzes en Hall brengen in bijdrage vier een overzicht van de NBER-studies van de laatste tien jaar, waarbij patentstatistieken worden gebruikt als maatstaf voor het meten van de inventieve activiteit. Zij concluderen dat patentdata een waardevolle bron zijn voor de analyse van het proces van technologische verandering.

In hoofdstuk vijf heeft Stiglitz het over de specialisatie in het leerproces. Hij analyseert vooral het leerproces in een situatie van globaliseerde technologische vooruitgang en de consequenties die dat heeft voor de keuze van technieken en voor het industrieel beleid. Stoneman brengt in bijdrage 6 enkele analytische vaststellingen over diverse vormen van diffusie-

beleid. Hij stelt daarbij vast: 1) dat beleid gericht op het sneller invoeren van nieuwe technologieën niet noodzakelijk welvaartsverhogend werkt, 2) dat de responsie van de aanbodzijde cruciaal is voor het effect van zo een beleid en 3) dat R & D en diffusie onverbreekelijk verbonden zijn.

In de voorlaatste bijdrage brengt hij een overzicht van het verband tussen internationale handel en technologiebeleid. David behandelt in de slotpaper een aantal problemen voor het formuleren van een economisch zinvolle standaardiseringspolitiek en schenkt daarbij vooral aandacht aan technologische *interface*-standaarden. Uit dit inhoudsoverzicht blijkt dat elke bijdrage op zichzelf staat en een overzicht brengt van de problematiek op dat terrein. Dit overzicht is zo accuraat dat de lezer een fundamenteel inzicht krijgt in de problematiek van het technologiebeleid en terzelfder tijd de stand van zaken kent in het economisch denken daarover. Wel maakt de techniciteit van sommige uiteenzettingen het boek moeilijker toegankelijk voor beleidsmakers die niet theoretisch economisch geschoold zijn.

Piet Coppieters

Partha Dasgupta en Paul Stoneman, eds., *Economic policy and technological performance* Cambridge, Cambridge University Press, 1987, xiii + 243 blz. - Prijs: 25 £

The Gift Economy

De economische wetenschap is gewoon om sociale verhoudingen hetzij op micro- hetzij op macrovlak te bestuderen. Ofwel worden individuen op de markt gesocialiseerd, ofwel via anonieme bureau-

cratische instituties. In dit boek legt Cheal zich toe op de studie van vormen van socialiteit die noch tot het marktmodel, noch tot het staatsmodel te reduceren zijn. De uitwisseling van giften gebeurt immers in min of meer geritualiseerde vorm, zowel binnen de familie als tussen vrienden. Giften hebben altijd iets redundants. Zij zijn meestal enigszins onverwacht: "dat had je nu echt niet hoeven te doen". Vaak bestaan zij uit zaken die de ontvanger even goed zelf had kunnen kopen als hij dit gewild had. Giften zitten ook dikwijls in een logica van symmetrische wederkerigheid gevat: de waarde van de geschenken die men elkaar geeft, is ongeveer dezelfde, al ontkennen de meeste mensen dat ze dat zo bedoeld hebben. Mensen hebben ten slotte ook de neiging om bij een bepaalde gelegenheid een hele reeks geschenken te geven, waar één enkel cadeau al had kunnen volstaan. Ondanks dit zweem van overtoligheid, dat de economie van het geven omringt, zijn geschenken bijzonder belangrijk voor de vorming van sociale netwerken. Zelfs de meest zorgvuldig uitgedachte rechtvaardigheidstheorieën blijven lege formalismen als zij niet kunnen inhaken op de loyauteiten en tradities die binnen gemeenschappen bestaan. Deze worden precies door een voortdurende circulatie van geschenken gevormd en in stand gehouden. Een aanzienlijk deel van het gezinsinkomen wordt aldus aan geschenken besteed.

Mauss, Bataille en Sahlins hebben reeds lang geleden de giftrelatie in primitieve maatschappijen bestudeerd. De analyse van het hedendaagse giftgedrag, die wij hier bespreken, laat zich echter niet opsluiten in het begrippenkader van

deze illustere antropologen. Cheal heeft zich in dit werk gebaseerd op een empirisch onderzoek naar het giftgedrag van 80 mensen uit de Canadese stad Winnipeg en hij illustreert herhaaldelijk zijn stellingen met concrete gevalstudies. Heel interessante beschouwingen treft men b.v. aan over de redenen waarom er zoveel weerstand bestaat tegen geschenken in geld over het onderscheid tussen expressieve en instrumentele giften. Een uitstekend en vlot leesbaar boek over een belangwekkend onderwerp!

Toon Vandeveldde

David Cheal, *The Gift Economy* Londen/New York, Routledge, 1988, 228 blz. - prijs: 30 £

Corporate Technological Behavior

Dit boek beoogt het gedrag van industriële ondernemingen m.b.t. het anticiperen op technologische ontwikkelingen inzichtelijk te maken aan de hand van de netwerkbenadering. Toegang tot, het ontwikkelen en accumuleren van know-how alsmede de mobilisatie en coördinatie van schaarse middelen vindt in toenemende mate plaats tijdens interacties en uitwisselingen tussen verscheidene partijen. Technologische ontwikkelingen vinden in deze optiek derhalve niet meer louter plaats binnen de poorten van één onderneming. Met name in situaties waar het eindresultaat afhangt van de gecoördineerde inspanningen van verschillende zelfstandige entiteiten en bovendien sturing van bovenaf of hiërarchische lijnen ontbreken, biedt de netwerkbenadering houvast voor "succesvolle" actie. Klinisch wordt aangegeven dat concurrentie en samenwerking

bij toenemende onderlinge afhankelijkheid tussen "concullega's" tegelijkertijd kan plaatsvinden. Het doorgronden van voornoemd proces wordt in het boek op treffende wijze ter hand genomen. Daartoe is de inhoud opgesplitst in drie delen.

De basisingrediënten, het wat, hoe en waarom alsmede de basisveronderstellingen die ten grondslag liggen aan de netwerkbenadering vormen het vertrekpunt. Vervolgens worden de resultaten van een omvangrijk empirisch onderzoek besproken. Aan de orde komen o.a. hoe netwerkgedrag in de praktijk plaatsvindt, op welke wijze kennis en middelen worden aangewend voor welke bedrijfsactiviteiten en waarop dient te worden gelet bij het opstellen van partnerprofielen. De laatste hoofdstukken behandelen de strategische implicaties van netwerken, zowel voor ondernemingen als voor overheden.

Geconcludeerd wordt dat het doelgericht opzetten en op een efficiënte wijze exploiteren van netwerken ten behoeve van technologische ontwikkelingen duidelijke bijdragen kan leveren aan het welbevinden van de industriële onderneming.

Niet onvermeld mag blijven de zeer uitgebreide en goed doorzachte vragenlijst die als basis heeft gediend voor het empirisch onderzoek. Het is dan ook niet verwonderlijk dat onder deskundigen die zich bezig houden met de (on)mogelijkheden van de netwerkverklaring regelmatig wordt verwezen naar de "Scandinavische school".

Afsluitend kan worden gesteld dat het boek in eerste instantie is aan te bevelen aan wetenschappers, maar ook beleidsmakers in het bedrijfsleven en de overheid vinden

met name in de twee afsluitende hoofdstukken aanknopingspunten voor netwerkmanagement.

Leo Sleuwaegen
en Harry Commandeur

Håkan Håkansson, *Corporate Technological Behavior: Co-operation and Networks*
Londen/New York, Routledge, 1989, xii + 210 blz. - Prijs: 30 £

An Introduction to Cost and Production Functions

Voor wie een inleidende en heldere tekst over neoklassieke productiefuncties tot zich wil nemen, is dit boekje aan te bevelen. Het beginniveau is laag, maar het eindniveau is relatief hoog. De lijn van het betoog kan gemakkelijk gevolgd worden met enkele noties van wiskunde, waarmee dan voornamelijk de berekening van afgeleiden wordt bedoeld. Het formeel instrumentarium wordt voorzichtig maar doelgericht aangebracht. Zo is mij vooral de introductie van het begrip homotheticiteit als elegant en handig bijgebleven. Ingevoerd uitwerkingen werden naar appendices verwezen (waarvoor men dan ook meer wiskunde moet kennen zoals matrixalgebra, de vergelijking van Euler of de gerande Hessiaan).

De opbouw van het boek is zonder meer logisch: isoquanten, kostenfunctie, winstfunctie (steeds met de nodige aandacht voor de verschillen tussen de korte en de lange termijn), elasticiteit, efficiëntie (*frontier*-benadering), Cobb-Douglas en CES (waarbij de eigenschappen systematisch worden behandeld en de aggregatieproblematiek eveneens aan bod komt), translogfunctie (met weliswaar een verwijzing naar een onbestaande appendix), inleiding op

de veralgemeende Leontief-functie en de Vazquez-functie. Voor de eerste drie functies wordt de modellering van de technologische vooruitgang besproken, met een wat misplaatste toepassing voor Zweden (waarschijnlijk om de tweede auteur een plezier te doen). Vervolgens wordt het Johansen-model belicht.

Het laatste hoofdstuk handelt over de empirische literatuur. Het bevat geen uitgebreide overzichten maar wel een systematische bespreking van de schattingsproblemen die kunnen optreden bij de verschillende vormen van productiefuncties, met name wat de specificatie van de foutenterm betreft. Als mogelijke uitweg worden eveneens de ingenieursschattingsmethoden besproken. Een laatste sectie behandelt de *frontier*-schattingen, waar de Antwerpse inbreng (Meeusen en Van den Broeck) duidelijk in de verf wordt gezet.

Marc Jegers

David F. Heathfield en Soren Wibe, *An Introduction to Cost and Production Functions*
Basingstoke/Londen, Macmillan Education, 1987, xv + 193 blz. - Prijs: 8,95 £

Jaarboek Haven van Antwerpen, 1989-1990

Al wie enigszins betrokken is bij de activiteiten van de haven van Antwerpen kent voorzeker het *Jaarboek Haven van Antwerpen*, dat elk jaar trouw opnieuw wordt uitgegeven met zorgvuldig bijgewerkte gegevens over de haveninstellingen, -ondernemingen en -bedrijfsleiders. De steeds grotere omvang van het boek weerspiegelt de steeds expanderende haven. Dit jaar zijn er twee interessante nieuwigheden ingelast: een kaart van de maritieme toegangsweg tot de haven en een uitslaand havenplan met aanduiding van de laatste ontwikkelingen op de beide Scheldeoeveren. Het *Jaarboek* blijft het onmisbaar referentiewerk voor allen die volledige en actuele informatie wensen over wie wat doet in de Antwerpse haven.

Louis Baudez

Jaarboek Haven van Antwerpen, 1989-1990
Antwerpen, Antwerpse Lloyd, 1989
- Prijs: 950 fr.

Algemeen ondernemingsbeleid

Exploring Corporate Strategy

Gerry Johnson en Kevan Scholes bieden met het voorliggende boek een beter uitgewerkte en aan de recente literatuur aangepaste versie van hun boek *Exploring Corporate Strategy* van 1984. Een grote verdienste van de huidige uitgave is de toevoeging van zestien cases uit de Britse bedrijfswereld (waarvan de helft uit de brouwerij- en textielindustrie).

Het theoretisch gedeelte begint met een korte analyse van de term strategie en een bespreking van het strategievormingsproces. Deel 2 geeft een overzicht van strategische analysetechnieken. Hierbij worden vooral de ideeën van Michael Porter (1980, 1985) uitgebreid besproken. In dit deel wordt ook de problematiek van doelstellingen en machtsfactoren aangehaald. Deel 3, onzes inziens iets minder geslaagd, geeft dan een overzicht van mogelijke strategische opties. Hier vertrekken de auteurs vooreerst van Porters drie generieke strategieën en ze voegen er zelf nog een aantal alternatieve strategietypes aan toe. Enkele evaluatiecriteria en -technieken worden tevens in dit deel besproken. Deel 4 geeft een overzicht van implementatie-aspecten van strategie. Hier wordt vooral aandacht besteed aan de planning en toewijzing van middelen, de structuur van de organisatie en de verandering en beloning van het menselijk potentieel.

In hun inleidend hoofdstuk en besluit waarschuwen de auteurs de lezers dat de diverse hoofdstukken niet als afzonderlijke logische stappen in het strategievormingsproces beschouwd mogen wor-

den. Toch komt de structuur van het boek te sterk klassiek over. De verwevenheid van formulering en implementering, het belang van onzekerheid en macht zijn onzes inziens factoren die niet kunnen afgedaan worden met een korte bespreking ervan in één enkele losstaande paragraaf.

Beide auteurs zijn duidelijk sterk op de hoogte van de recente literatuur en denkrichtingen m.b.t. de theorie omtrent strategie. Sommige aspecten worden wel relatief beknopt behandeld (b.v. de machtsfenomenen). Johnson en Scholes vangen deze leemte echter op door de geïnteresseerde lezer te verwijzen naar standaardwerken in de betrokken deelgebieden.

Dit boek kan als een van de betere handboeken voor strategisch management beschouwd worden. Het geeft een goed overzicht van de bestaande literatuur omtrent strategisch management en is bovendien sterk praktijkgericht: naast de cases worden in het theoretisch gedeelte talloze korte voorbeelden van Britse ondernemingen en non-profitorganisaties aangehaald. Een aanrader.

Rudy Martens

Gerry Johnson en Kevan Scholes, *Exploring Corporate Strategy: Text and Cases*
New York/Londen, Prentice-Hall, 1989,
xxi + 575 blz. - Prijs 32,50 \$

Ondernemen binnen de onderneming

In compacte vorm een compleet overzicht en inzicht geven in het moderne ondernemen: dat is de doelstelling van dit vlot geschreven en praktisch georiënteerde boek, waarmee zowel managers en ondernemers als trainers en studenten hun voordeel kunnen doen.

Hoewel op de achtergrond de "bekende" bestsellers van o.m. Peters en Waterman, Athos en Pascale, Naisbitt, Mintzberg, Kotter e.a. aanwezig zijn, wordt het geheel opgebouwd vanuit een origineel en bevattelijk integraal ondernemingsmodel (IOM). De drie hoofdcomponenten hiervan zijn: het formuleren van de doelstellingen van de organisatie (wat willen we?); het organiseren (hoe moet de organisatie dan worden ingericht?); het realiseren (hoe worden de werkzaamheden dan concreet uitgevoerd?). Elk van deze domeinen wordt uitvoerig geïllustreerd met voorbeelden uit de praktijk en de managementliteratuur, waarbij telkens wordt gewezen op mogelijke voetangels en klemmen. Niet alleen aan excellente maar ook aan falende ondernemingen wordt aandacht besteed. In een afzonderlijk hoofdstuk worden tenslotte een twaalfstal excerpten uit de recente internationale literatuur over ondernemen en managen aangeboden.

Daniël Vloeberghs

Mathieu Weggeman e.a., *Ondernemen binnen de onderneming: het creëren van speelruimte*. 2de druk
Deoenter, Kluwer, 1988, viii + 191 blz. - Prijs: 880 fr.

Internal Organisation, Efficiency and Profit

"Het evangelie volgens Oliver (Williamson), voor een breed publiek uitgelegd door zijn trouwste discipelen", zou ook een passende titel zijn geweest voor dit boek. Deze discipelen, allen gereputeerde onderzoekers, slagen erin op verschillende domeinen gerelateerd aan de theorie van de interne ondernemingsorganisatie knappe *state-of-the-art* bijdragen te presenteren. Tevens, en dit is eerder uitzonderlijk voor dergelijke bundelingen, zijn de editors erin geslaagd de verschillende bijdragen op een min of meer homogeen niveau te brengen, zowel qua moeilijkheidsgraad als qua presentatie, die hier literair is. Overlappingsen werden zoveel mogelijk vermeden, en er zijn meer onderlinge verwijzingen dan gebruikelijk.

Inhoudelijk ligt de nadruk voornamelijk op de, ondertussen klassieke, M-structuur (multidivisionele structuur met duidelijke scheiding tussen strategische en operationele niveaus, internalisatie van kapitaalmarkt-elementen enz.). Het volgende komt hierover aan bod: verband met rentabiliteit, diffusie van de M-vorm (analoog met diffusie van innovaties), *agency*-kosten, organisatiecontrole, toepassingsmogelijkheden in niet-kapitalistische economische systemen zoals planeconomieën of economieën waar zelfbeheer de regel is (hoewel sommige passages uit deze tekst ondertussen door de geschiedenis voorbijgesnelde zijn), multinationals (toegesplitst op verschillen en gelijkenissen tussen internalisatietheorieën en transactiekosttheorieën), het in de literatuur weinig aan bod komende verband met de arbeidsverhoudingen, met een empirische toepas-

sing), investeringen, met een aanduiding van empirische lacunes in de literatuur, voornamelijk op het gebied van de efficiëntie van zelf-financiering en de algemene allocatie-efficiëntie, en het hoe en waarom van desinvesteringen. Tot slot worden de beleidsimplicaties besproken, met name op het ge-

bied van het antitrustbeleid en het privatiseringsbeleid.

Marc Jegers

Steve Thompson en Mike Wright, eds., *Internal Organisation, Efficiency and Profit* Oxford/New Jersey, Philip Allan, 1988, xii + 276 blz. - Prijs: 30 \$

Marketing

Marketingbeleid

De vijfde, herwerkte uitgave van dit standaardwerk draagt nog steeds terecht de ondertitel *Theorie en praktijk*. Via een bijna symbiotisch samengaan van een zeer conceptueel-theoretische aanpak enerzijds en heel wat (voor België en Europa relevant) geactualiseerd feiten- en cijfermateriaal anderzijds dragen deze Vlaamse auteurs bij tot de totstandkoming van een volwassen doch bruikbare marketingtheorie.

De structuur van deze editie werd verder verfijnd: na een omschrijving van het begrip marketingbeleid worden de analyse-, plannings- en implementatiefase diepgaand behandeld en becommentarieerd. De analysefase beoogt de definiëring van de behoeften en het vaststellen van de marktopportunities via professionele onderzoeksmethoden. De planningsfase stippelt een geïntegreerde marketing mix uit. Voor de uitvoering van de strategie worden voornamelijk de organisatorische aspecten, meer bepaald de formele organisatie onderzocht. De voortdurende controle van al deze marketingactiviteiten vormt het sluitstuk van het beleid en meteen van het boek. Deze editie voegt twee nieuwe hoofdstukken toe: *Strategische marketing* en *Verkoopsbevordering*.

Hoewel het begrip marketingbeleid en aanverwante begrippen ruim worden gedefinieerd in het eerste deel, stelt het boek zich in de daaropvolgende delen hoofdzakelijk op vanuit het standpunt van de commercieel georiënteerde organisatie.

Dit boek is uitstekend doceremateriaal voor universitaire studenten en studenten van het hoger niet-universitair onderwijs. Maar ook de praktijkman vindt marketing-theoretische inzichten die zijn beleid kunnen ondersteunen. Een sterk punt van het boek zijn de veelvuldige verwijzingen naar meer gespecialiseerde lectuur, alsook de toetsmogelijkheden voor de lezer na ieder hoofdstuk.

De multidisciplinaire aanpak is alom in het werk aanwezig. Bewonderenswaardig is de voortdurende verwijzing naar de complexiteit van de continue veranderingsprocessen in en rond het marketinggebeuren, zowel op micro-, op meso- als op macrovlak.

Leen Lagasse

Robert Bilsen en Walter van Waterschoot, *Marketingbeleid: theorie en praktijk. Vijfde, herwerkte uitgave* Deurne, Uitgeverij MIM, 1989, 622 blz. - Prijs: 1.320 fr.

Arbeid en organisatie

Vers une gestion stratégique des ressources humaines

Deze publikatie over strategisch HRM (Human Resource Management) behoort (nog steeds) tot de zeldzame uitzonderingen binnen de Franstalige managementliteratuur. Het is nauwelijks verwonderlijk dat de auteur uitgesproken Angelsaksisch georiënteerd is. Dat blijkt uit het hele denkkader, waarbij wordt gestart vanuit de relatie tussen strategie en "gestion des ressources humaines", uit de regelmatige verwijzing naar Amerikaanse auteurs, uit de bibliografie, waar nochtans een ernstige inspanning is gedaan om zoveel mogelijk relevante Franse auteurs bijeen te brengen, en uit de eigen levensloop. Consequent wordt aandacht besteed aan de plaats en de rol van HRM bij de uitwerking en de implementatie ervan, het belang van de organisatiecultuur voor het project, het extern en intern onderzoek, het opzetten van een HRM-strategie, en tenslotte het uitwerken, controleren en evalueren (met behulp van de strategische sociale audit) van de verschillende actieplannen. De auteur verwijst regelmatig naar typisch Franse toestanden en ondernemingen, en toont aan dat ook daar in toenemende mate sprake is van "une dynamique formidable, que l'on rencontre à l'heure actuelle ... pour tout ce qui touche aux hommes..." (blz. 222). De talrijke schema's, overzichten en documenten dragen bij tot het concrete karakter van de behandelde thema's. De belangrijkste verdienste - op zich niet te onderschatten - ligt dan ook in de "vertaling" van het HRM-gedachten-

goed in een typisch Frans denken en actiekader.

Daniël Vloeberghs

Charles-Henri Besseyre des Horts, *Vers une gestion stratégique des ressources humaines* Parijs, Les Editions d'Organisation, 1988, 224 blz.

Met open vizier

Samen met andere co-auteurs heeft Roger Fisher voor enkele jaren een bestseller gepleegd over onderhandelen. In vele talen, ook de onze - *Excellent onderhandelen* - zijn miljoenen exemplaren over de toonbank gegaan. Dan gebeurt wat Amerikaanse successchrijvers nogal vaak plegen te doen: een volgend boek schrijven dat duidelijk wordt geassocieerd met het vorige klapstuk en toch weer zeggend geheel nieuwe horizonten opent.

Dit spel wordt hier zeer grof gespeeld. Op de kaft wordt de associatie ten overvloede opgeroepen. Welnu, het huidige werk is eigenlijk geen boek over negotiatie, maar over het opbouwen van een "werkbaar relatie", zoals het in het boek zelf wordt genoemd. Dit is een brede problematiek, die even goed geldt voor verloofden als voor professionele onderhandelaars. Deze bedrieglijke manipulatie moeten wij ten laste leggen van de Nederlandse uitgever. De oorspronkelijke Amerikaanse editie van Houghton Mifflin is veel kieser in het leggen van de band tussen de twee boeken.

Nu deze onvrede is geuit, moeten wij stellen dat het boek een aardi-

ge compilatie is van de gangbare opvattingen in verband met de uitbouw van relaties in de typisch Amerikaanse *do en don't* stijl. Origineel is het niet, maar alles is mooi op een rijtje gezet. Een dergelijk boek heeft niet zoveel nut als gewone lectuur. Het is vooral interessant als memo- en opfriswerk bij communicatietrai-

ningen, negotiatietrainingen inbegrepen.

Luc Derijcke

Roger Fisher en Scott Brown, *Met open vizier: conflictmanagement voor onderhandelaars*
Utrecht/Antwerpen, Veen, uitgevers, 1989, 214 blz. - Prijs: 550 fr.

Financieel beleid

Yield Curve Analysis

In dit werk komen de grondslagen van de risico-rendementsanalyse op de obligatiemarkt aan bod. Het doelpubliek wordt gevormd door de mensen uit de "praktijk": het boek bevat veel voorbeelden en omstandig uitgewerkte berekeningen (enigszins hoogdravend "mathematics" genoemd), weinig theorie en nog minder bewijzen van besproken verbanden, veel herhalingen en zeer veel bladzijden (600), die zich echter vlot laten lezen. De aangebrachte concepten en denkschema's worden uitermate goed gestructureerd en naar voren gebracht.

Het werk is ingedeeld in 4 delen: elementen van financiële algebra, meting van risico, meting van rendement en toepassingen. Het eerste deel bevat de standaardtopics, inclusief een aantal actuariële rendementsmaten. Wel ontbreekt m.i. een gestructureerde behandeling van de keuze van de discountvoet, iets waarover de man/vrouw uit de praktijk toch ook wel iets wil vernemen.

Bij de behandeling van risico komen, na de volatiliteit, zowel de traditionele (looptijd, gemiddelde looptijd, gemiddelde cash-flow), nieuwere (duration, convexiteit) als toekomstige risicomaten (vari-

antie, β , relatieve maten) aan bod. Een bezwaar is wel de consequente behandeling van de risicovariabelen als variabelen die risico proportioneel kunnen meten.

In het gedeelte over rendement worden totale opbrengst en gerealiseerd samengesteld rendement behandeld. Dit laatste wordt door de auteur met een zeer scheef oog bekeken, ten gevolge van de erin vervatte herinvesteringsassumptie. Daarom prefereert hij in zijn laatste deel de analyse van de totale opbrengst-duration curve in plaats van de meer traditionele risico-rendementscurve. Tevens worden in een 80 blz. lang hoofdstuk alle mogelijke en onmogelijke obligatieswaps belicht, waarbij enkel wordt ingegaan op de voordelen voor één van de betrokken partijen, en dat eerder kookboekachtig van stijl is. Het laatste hoofdstuk bespreekt de analyse van obligatieportefeuilles, d.m.v. kwantielanalyse, rekening houdend met de "stijl" van de portefeuillebeheerder. Tevens wordt erop gewezen dat de traditionele CAPM-technieken nog nauwelijks toepassing gevonden hebben op dit gebied (wat is b.v. de marktportefeuille?). Tenslotte worden negen componenten van het risico van obligatieportefeuilles besproken.

Volledig in overeenstemming met stijl en doelpubliek, is er op het einde geen bibliografie, maar wel een handig glossarium.

Marc Jegers

Livingston G. Douglas, *Yield Curve Analysis: The Fundamentals of Risk and Return*
New York, Simon & Schuster (Prentice-Hall), 1988, xx + 622 blz. - Prijs: 58,45 \$

Productiebeheer en operationeel onderzoek

Decision synthesis

Dit boek is in meer dan één opzicht opmerkelijk. Vooreerst is er de weinig gebruikelijke term *decision synthesis* in de titel, daar waar (bijna) altijd gesproken wordt over *decision analysis*. De auteurs verantwoordt dit in de volgende bewoordingen: "We have used it rather than the more traditional term (...) because the craft involves first the identification of the component parts of the decision, and then the construction, or synthesis, of recommendations for action" (p. 3). Een stellingname waar onzes inziens niets tegen in te brengen is.

Een tweede opmerkelijk feit is dat meer dan de helft van het volume besteed wordt aan "Practice". In dit op de praktijk georiënteerde deel vinden we drie onderwerpen terug: *analytic strategy*, *analytic tactics* en *applications*. Onder de hoofding *analytic strategy* worden een vijftal benaderingen van beslissingsproblemen besproken: *modeling*, *introspecting*, *rating*, *conferencing* en *developing*. Telkens worden de achtergronden belicht, worden een tweetal concrete toepassingen toegelicht en worden de voorwaarden besproken die vervuld moeten zijn om de benadering met succes te kunnen toepassen. Het hoofdstuk over *analytic tactics* brengt een overzicht van technieken en methoden die bij

elk van de vijf voorgaande strategieën kunnen worden aangevend: het structureren van problemen en modellen, de iteratieve analyse, het opmaken van subjectieve probabiliteiten, waardenfuncties en nutsfuncties, en de sensitiviteitsanalyse. In het hoofdstuk over *applications* worden twaalf toepassingen gepresenteerd en gesitueerd binnen de strategieën en tactieken die voorafgingen. Deze toepassingen zijn van diverse aard: drie situeren zich op het bedrijfseconomische vlak, twee op het medische vlak, zes (!) betreffen overheidsinstellingen en één heeft betrekking op de overheidsregulering.

Het eerste deel van het volume behandelt de *Theory*: het begint met een korte maar indringende analyse van wat moet verstaan worden onder rationale besluitvorming. De auteurs komen tot het besluit dat "we will say that we are rational when, having adapted rules which our statements or actions should conform to, we act in a way that is consistent with them" (p. 12). Het volgende hoofdstuk *Decision Theory* gaat uitvoerig in op de gangbare onderwerpen in deze context: tegenstrijdige doelen, onzekerheid en houding tegenover risico. De presentatie van deze onderwerpen is vrij traditioneel maar wordt gedocumenteerd met goed gekozen voorbeelden. De laatste twee hoofdstukken van het

Theory-gedeelte zijn voorbehouden aan de psychologische en de organisationele facetten van besluitvorming. In *The psychology of decision-making* worden cruciale vragen gesteld rond de mate waarin de normatieve benaderingen van de beslissingstheorie aansluiten op de bevindingen van het empirisch onderzoek naar het nemen van beslissingen. Tot definitieve conclusies komen de auteurs niet, wel tot de aanbeveling "It should first warn us to be careful in practical attempts to capture values and beliefs in models of the real world, recognizing that the biases demonstrated in the laboratory may be present" (p. 99). Onze globale indruk is dat we hier te maken hebben met een voortreffelijke analyse van de huidige stand van zaken op het terrein van de beslis kunde. De auteurs brengen een objectieve en genuanceerde kijk op mogelijkheden en beperkingen. Ook de zeer talrijke literatuurverwijzingen hebben wij als zeer nuttig ervaren. We bevelen het aan aan alle *decision-makers*. Het moet gelezen en herlezen worden.

Claude Van Mechelen

Stephen R. Watson en Dennis M. Buede, *Decision synthesis: the principles and practice of decision analysis* Cambridge, Cambridge University Press, 1987, xvii + 299 blz. - Prijs: 27,50 £ (hardcover); 9,95 £ (paperback)

Materiaalstroombeheersing

Het afgelopen decennium is gekarakteriseerd door een strategische ommezwaai van de kant der productieondernemingen: de productie, en meer algemeen de logistiek, is ontdekt als een strategisch belangrijke troef. Een goede

logistieke aanpak kan immers leiden tot minder voorraad, hogere flexibiliteit, kortere doorlooptijden en hogere kwaliteitsnormen. Allemaal pluspunten om de concurrentiestrijd aan te gaan. Vanuit deze optiek is het inzicht in de beheersing van de integrale goederenstroom ontstaan, de noodzaak om een greep te hebben op de goederenstroom vanaf de leverancier tot en met de finale afnemer. Dat een dergelijk fenomeen aanleiding geeft tot een literatuurvloed hoeft geen verwondering te wekken. Het voorliggende werk maakt daar dan ook deel van uit. De auteur heeft zijn boek ingedeeld in vier delen: definities, bedrijfsfuncties, systemen en concepten. In het eerste deel wordt de goederenstroombeheersing geanalyseerd en komen de verschillende voorraden en hun beheersingsmodellen aan bod. In het tweede deel worden de bedrijfsfuncties belicht in hun relatie tot de goederenstroom. Hierbij komt Kees tot de conclusie dat goederenstroombeheersing slechts kan gerealiseerd worden via overkoepelende systemen. Twee van deze systemen worden dan in het derde deel besproken, met name MRP-I en MEP-II. In het laatste deel wordt nader ingegaan op concepten zoals het *Toyota Production System*, het kwaliteitsbeheer en de flexibele automatisering. Globaal bekeken laat dit boek een onbevredigende indruk na. De tekst overschrijdt zelden het niveau van een syllabus: een vlot leesbare tekst is het in geen geval. Typerend in dit opzicht is hoofdstuk 3 (Welke activiteiten komen we bij goederenstroombeheersing tegen?): niets meer dan een drie bladzijden lange lijst!!! Ook de presentatie van de planningsystemen is veel te summier: het

principe van de berekeningen die er aan de basis van liggen en de informatiebehoefte die eruit voortvloeien, worden niet eens aangehaald.

Noch als handboek noch als naslagwerk kan dit boek in aanmerking komen. Om als handboek te kunnen gebruikt worden moet het vlot leesbaar zijn. De vele opsommingen en de telegramstijl passen

er niet bij. Als naslagwerk is het te onvolledig (nergens een woord over Goldratts OPT, bijvoorbeeld) en een literatuuroppave ontbreekt totaal.

Claude Van Mechelen

A.A.E.M. Kees, *Materiaalstroombeheersing: een onderdeel van de logistiek* Alphen aan den Rijn/Brussel, Samsom Uitgeverij, 1988, 187 blz. - Prijs: 799 fr.

Accountancy

Advanced Management Accounting

Zeven jaar na het verschijnen van de eerste versie van *Advanced Management Accounting* ligt hier de tweede editie voor, ditmaal geschreven met een co-auteur. Dikwijls is de 2de editie van een boek beperkt tot het aanvullen van de eerste editie met recentere voorbeelden en met de laatste nieuwe artikels en onderzoeksresultaten op het terrein. De tweede editie van voorliggend werk vormt hierop echter een uitzondering. Niet alleen de inhoud van het werk is stevig veranderd, maar ook de stijl is vernieuwd en bovendien worden de problemen nu vanuit een andere invalshoek bekeken. De auteurs hebben immers bij het schrijven van de tweede editie een totaal ander standpunt ingenomen. Het opzet van de eerste versie was het presenteren van onderzoeksresultaten en kwantitatieve methoden, die misschien bruikbaar zouden kunnen zijn in de praktijk. De rode draad door de tweede versie zijn probleemgevallen, die zich hebben voorgedaan in de praktijk en die werden opgelost aan de hand van hanteerbare

kwantitatieve methoden. D.w.z. dat alle elementen uit de eerste editie die niet direct relevant waren voor de praktijk, werden geschrapt in de tweede editie. Hierdoor kwam er dus ruimte vrij. In de plaats hiervan werden drie nieuwe hoofdstukken ingelast m.b.t. de invloed van nieuwe productieconcepten zoals JIT, TQC, MRP, OPT enz. op management accounting. Vooral het hoofdstuk *Justifying investments in new technology* is sterk aan te bevelen. Bij het bespreken van nieuwe produktiemethoden beperken de meeste auteurs zich tot het beschrijven van de invloed van deze produktiewijzen op de kostprijsberekening. Kaplan en Atkinson wagen het echter ook de invloed van die methoden op de evaluatiemethoden voor investeringsbeslissingen te bespreken. De overige hoofdstukken van het boek bestaan uit onderwerpen van de vorige editie. Het past echter te onderstrepen dat deze onderwerpen op een nieuwe, verfrissende manier gebracht worden. Zo handelen de eerste hoofdstukken over het schatten van het kostenverloop en *Cost Volume Profit Analysis*. Bij deze hoofdstukken werden alle

modellen rond deze problematiek uit de eerste editie, die rekening houden met onzekerheid geschrapt. Verder worden nog hoofdstukken gewijd aan de klassieke onderwerpen van management accounting zoals decentralisatie, variantie-analyse, *performance evaluation* en *incentive contracts*. Uit de kostprijsberekendingsdoos komen nog de hoofdstukken m.b.t. de verdeling van de gemeenschappelijke kosten en de toewijzing van de kosten van service-afdelingen.

De stijl waarin al deze problemen in de 2de editie worden behandeld is wel verschillend van de eerste editie. De voornaamste elementen van elk thema worden voorgesteld in een min of meer verhalende trend en daarna worden deze topics via cases verder uitgediept en aangevuld. Deze verhalende stijl impliceert geenszins een laag niveau en wil ook niet zeggen dat deze lectuur op de trein of bij het hoofdkussen kan doorgenomen worden.

Dit boek kan nuttig zijn zowel voor mensen in de praktijk als voor personen in het onderwijs. Door de vele cases en praktijkvoorbeelden is dit boek zeer relevant voor managers die op hun werk met deze problematiek geconfronteerd worden. Bovendien is er, onwille van de nieuwe invalshoek van de auteurs, weinig lectuur in terug te vinden die niet bruikbaar is voor de practicus. Onderwijslui, die een goede cursus *cost and management accounting* op niveau willen samenstellen, kunnen dit op een ideale wijze doen aan de hand van de twee edities van Kaplan. De eerste editie kan gebruikt worden om de basisstructuur vast te leggen en alle theoretische mogelijkheden te omschrijven. De tweede editie kan als

bron dienen van heel wat praktijkvoorbeelden, die een perfecte aanvulling vormen op het theoretisch kader samengesteld aan de hand van het eerste boek.

Ann Jorissen

Robert S. Kaplan en Anthony A. Atkinson, *Advanced Management Accounting. Second edition* (Prentice Hall Series in Accounting)

Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice-Hall International, Inc., 1989, xiv + 817 blz. - Prijs: 35,95 \$

Managerial Accounting

De titel *Managerial Accounting. Statement of Cash Flows Edition*, suggereert een originele aanpak van het brede domein van de management accounting. Bij het doornemen van het boek blijkt dit een klassiek handboek management accounting te zijn van inleidend niveau. Het werk is ingedeeld in drie grote delen. Het eerste deel behandelt de kostprijsberekening van produkten bij stukproduktie en massaproductie. Hierbij worden de productieprocessen nooit te ingewikkeld gemaakt. Tijdens de bespreking van de kostprijsberekening wordt enorm veel aandacht besteed aan de registratie van deze elementen in de boekhouding. De geïllustreerde kostprijsregistratie, nl. kostprijsboekhouding geïntegreerd in de financiële boekhouding, is in België niet bruikbaar, daar men hier een resultatenrekening naar kostensoorten moet publiceren. In deel I komen ook het ramen van het kostenverloop en de *break-even* analyse aan bod. Eigenaardig genoeg rept men met geen woord over de veranderingen die de jongste jaren hebben plaatsgegrepen in de productie en die hun invloed hebben

laten merken bij de kostprijsberekening. Zo worden bij de verdeelsleutels alleen maar verdeelsleutels vermeld die steunen op volume-elementen. Over transactie-afhankelijke verdeelsleutels wordt niet gesproken.

Deel II is gewijd aan de thema's planning en controle. De klassiekers, budgettering, standaardkosten, variantie-analyse, decentralisatie, transferprijzen en investeringsbeslissingen, worden weer eens met eenvoudige voorbeelden uitgelegd. Twee hoofdstukken uit deel II springen wel in het oog. Het eerste handelt over het opstellen van *segment reports*. De auteur beschrijft zeer duidelijk alle invalshoeken van waaruit men een *segmental report* kan opstellen. Het tweede hoofdstuk beschrijft de invloed van de belastingen op investeringsbeslissingen. Jammer genoeg is dit hoofdstuk geschreven met in het achterhoofd het Amerikaanse systeem van vennootschapsbelasting. Onmiddellijke toepassing van de voorgestelde methodes op een Belgische situatie is dus uitgesloten. Ook in dit deel heeft de literatuur van de laatste jaren geen intrede gedaan. Bij het hoofdstuk *performance evaluation* houdt men het bij

variantie-analyse. Niet-financiële evaluatiemaatstaven krijgen geen plaats in dit werk.

Deel III draagt als titel *Selected Topics*. In het eerste hoofdstuk van dit deel wordt het gebruik van lineaire programmering bij managementbeslissingen geanalyseerd. Ook het *Economic Order Quantity Model*, waarvan het nut de laatste tijd fel wordt betwijfeld, krijgt hier een aantal pagina's. De andere twee hoofdstukken behandelen thema's die veeleer thuishoren in een handboek over *financial accounting*, nl. bronnen- en aanwendigentabel en analyse van de jaarrekening.

Voor wie op zoek is naar een inleidend en didactisch werk op het vlak van management accounting is voorliggend handboek aanbevelenswaardig. Wie echter zoekt naar de ontwikkelingen van de laatste vijf jaar inzake management accounting, zal weinig uit dit werk kunnen halen.

Ann Jorissen

Calvin Engler, *Managerial Accounting: Statement of Cash Flows Edition* (The Robert N. Anthony/Willard J. Graham Series in Accounting)
Homewood, IL, Irwin, 1987, xvi + 926 blz.

Recht

Establishing a Transnational Franchise

In tegenstelling tot de Verenigde Staten van Amerika, waar de franchising-overeenkomst het voorwerp uitmaakt van een erg gedetailleerde wettelijke regeling, is franchising in de Europese en de meeste andere landen hoegenaamd niet afzonderlijk gereguleerd.

Het voorliggend boek is een handleiding voor de Amerikaanse franchisor die bestelde franchisees in andere landen dan de Verenigde Staten van Amerika te installeren. Het is opgevat als een handleiding met "do's en don't's" en vestigt terecht de aandacht op de potentiële verrassingen die de overplaatsing van concepten uit een bepaalde rechtsorde naar een andere rechtsorde kan veroorzaken.

Aldus zijn de hoofdstukken 1 tot en met 10 uitgebreid becommentarieerde checklists. De daaropvolgende hoofdstukken houden een introductie in tot franchising in de EEG, Canada, Oost-Azië (Hong Kong, Korea, Taiwan), Japan, Australië, de centraal geleide economieën en Latijns-Amerika. Rekening houdend met de geografische horizon van het boek verschafft het geen exhaustieve antwoorden voor de organisatie van een franchise-net in één welbepaald land, doch het boek zal ongetwijfeld gevoeligheden bijbrengen voor het vermijden van blunders bij het opzetten van een franchise-net. In ieder concreet geval zal een diepgaande studie van

Maatschappelijke problemen

Social security policies in industrial countries

De meeste industriële landen kenden in de jaren zestig en begin jaren zeventig een sterke expansie en generalisering van hun sociale-zekerheidsprogramma's. De economische recessie, ingeluid eind jaren zeventig, deed enerzijds de nood aan sociale zekerheid toenemen, terwijl anderzijds beleidsvoerders, onder druk van de economische crisis, zich genoopt zagen om limieten op te leggen aan het volume sociale-zekerheidsuitgaven.

Het is tegen deze achtergrond dat M. Gordon in haar boek op zoek gaat naar ontwikkelingen en trends die zich op het terrein van de sociale zekerheid hebben voorgedaan in de naoorlogse periode. Hierbij schenkt de auteur vooral aandacht aan parallelle of divergerende ontwikkelingen in het so-

elk van de aangeduide aspecten in een bepaalde rechtsorde noodzakelijk zijn.

In de lijn van het opzet van het boek besluit het met een uitgebreide lijst van bijlagen, waaronder een modelcontract met alternatieve formuleringen, evenals wettelijke en reglementaire teksten uit de Verenigde Staten van Amerika en de EEG.

Luc Demeyere

Joseph E. Pattison, *Establishing a Transnational Franchise (International Business Portfolios)*
Albany, NY, Matthew Bender & Co. Inc., 1988, losbladig.

ciale-zekerheidsbeleid tussen de landen. Zij maakt hiervoor gebruik van statistisch materiaal van een 28-tal OESO-landen en een aantal Oostbloklanden. Alle beleidsdomeinen komen in dit boek uitgebreid aan bod.

De focus in Gordons boek is niet zozeer gericht op een algemene (juridische) beschrijving van de verschillende nationale systemen en situaties, als wel op een comparatieve analyse van de belangrijkste kenmerken van de basisstructuur van de verscheidene sociale-zekerheidssystemen en de specifieke accenten in de onderscheiden types van beleid. De aandacht wordt sterk toegespitst op landen die een vernieuwende rol hebben gespeeld op het terrein van de sociale zekerheid.

De sterkte van dit boek bestaat erin dat de auteur een goed beeld weet te geven van de voornaamste problemen waarmee de sociale-

zekerheidssystemen in de voorbije veertig jaren werden geconfronteerd en de uitdagingen waarvoor zij nu staan. De auteur slaagt erin om de belangrijkste elementen in het debat aan te reiken en een overzicht te geven van de wijze waarop verschillende landen hebben gepoogd een antwoord te geven op de voornaamste problemen. Zij raakt hierbij aan controverse discussiethema's zoals: verzekeringsprincipe versus universele bescherming; universaliteit versus selectiviteit; de financieringsproblematiek; de band tussen fiscaal beleid en sociale-zekerheidsbeleid; de gewijzigde rol van vrouwen t.a.v. de arbeidsmarkt en de invloed daarvan op de sociale zekerheid (pensioenen, werkloosheid); de relatie tussen arbeidsmarktbeleid, arbeidsgeneigtheid en sociale zekerheid; verouderingsprocessen en veranderende behoeften bij de oudere generatie en de rol van de overheid en van de private sfeer inzake sociale bescherming.

Het boek maakt ruim gebruik van internationaal statistisch materiaal, zij het dan dat dit vooral beperkt blijft tot gegevens inzake

sociale-zekerheidsmiddelen en socio-economische en demografische ontwikkelingen. De presentatie van vergelijkbare cijfers inzake resultaten van de werking van de sociale zekerheid in de onderscheiden landen vertoont daarentegen enige lacunes.

Globaal beschouwd reikt Gordons comparatieve analyse een goede synthese aan van de specificiteit, de ontwikkelingen, de problemen en de beleidsopties inzake sociale-zekerheidssystemen in de onderscheiden landen. Haar werk is dan ook eerder geschikt voor lezers die reeds enige kennis en inzichten rond sociale zekerheid hebben opgebouwd.

De uitgebreide bibliografie op het einde van het boek lijkt ons nuttig te zijn voor eenieder die werkzaam is in het domein van onderzoek van sociale zekerheid.

Lieve De Lathouwer

Margaret S. Gordon, *Social security policies in industrial countries: a comparative analysis*
Cambridge, Cambridge University Press, 1988, xvi + 377 blz. - Prijs: 32,50 £

Europa

Europese Financiële Integratie en Monetaire Samenwerking

Dit boek bevat de referaten (desgevallend in het Nederlands vertaald) van een seminarie, door Belgische en buitenlandse auteurs, georganiseerd door de *Studiegroep voor Europese Politiek*, de Belgische tak van de *TransEuropean Policy Studies Association* (TEPSA). In een korte bijdrage bewijst Theo Peeters de positieve, statische en dy-

namische, welvaartseffecten van financiële integratie. Daarop volgt een nuttig overzicht van de stand van zaken m.b.t. de regelgeving ter zake in de EEG. Twee bijdragen gaan in op de fiscale aspecten, o.i. evenwel te bondig om de grote verscheidenheid van bestaande fiscale regelingen te omvatten. Een groot gedeelte van het boek bestaat uit studies voor een aantal lidstaten (naast België, ook Frankrijk, Duitsland, Nederland en

Spanje), waarbij experts uit die landen zich wagen aan een analyse van de waarschijnlijke impact van 1992 op het financieel-zaken van hun land. De bijdrage, voor België (M. Quintyn) maakt een oordeelkundig onderscheid tussen verschillende soorten financiële instellingen, in functie van hun cliënteel-doelgroep(en). Omdat in ons land de instellingen reeds aan heel wat concurrentie, zowel van buitenuit als van binnen, zijn blootgesteld, zullen volgens de auteur de repercussies van 1992 beperkt blijven. De kleinschaligheid van vele instellingen, maar vooral de relatief zwakke solvabiliteit vormen evenwel schaduwpunten. Eveneens toekomstgericht zijn de bijdragen van J.J. Rey over de invloed van 1992 op het Belgisch monetair beleid (hoe dan ook, nu reeds relatief weinig autonoom) en van P. van den Bempt over de impact op het EMS. Alhoewel realisme ertoe noopt de kansen van een veralgemeend gebruik van de ECU en van oprichting van een Europese Centrale Bank vooralsnog niet hoog aan te slaan, pleit de laatstgenoemde auteur voor een coördinatie van de monetaire en de economische politiek tussen de lidstaten.

Een verdienstelijke studie, die recente en toekomstige institutionele wijzigingen analyseert binnen een afdoend theoretisch denkkader.

Sylvain Plasschaert

*Marc Quintyn en Paul van den Bempt, red., Europese Financiële Integratie en Monetaire Samenwerking (Kluwer Politieke Bibliotheek)
Antwerpen, Kluwer, 1989, 258 blz. - Prijs: 800 fr.*

Barriers to European Growth

Dit boek bevat een tiental rapporten van Amerikaanse economen over de oorzaken van de economische problemen waarmee West-Europa nu al gedurende een decennium worstelt, alsook over mogelijke oplossingen voor de crisis. Deze rapporten werden voor het eerst voorgesteld op een congres van *The Brookings Institution* in oktober 1986. Iedere tekst werd nadien kritisch becommentarieerd door Europese economen en besproken in de plenaire vergadering. Een samenvatting van die discussies is eveneens opgenomen in het boek. Grosso modo verdedigen de Amerikaanse auteurs de volgende stellingen: West-Europa ontwikkelde geen innoverende marktstrategie in tegenstelling tot Japan en de VS; de overheid bekleedt een te dominerende positie in de Westeuropese economie, zodat een groot deel van het BNP niet productief wordt aangewend; de immobiliteit van de overheid en de inflexibiliteit van de loonkostenstructuur hebben geleid tot een verkeerde allocatie van productiefactoren; tenslotte heeft het monetair beleid van de Europese regeringen ervoor gezorgd dat het rendement van productieve investeringen ongunstig werd beïnvloed. Tegelijk blijkt echter uit de lectuur van alle rapporten samen dat de Westeuropese economische realiteit complex is, dat ze bovendien verschilt van land tot land en dat zeker niet één bepaalde factor kan worden aangewezen als hoofdverantwoordelijk voor de crisis. Het nadeel van compilatiewerken is dat iedere auteur vertrekt van een eigen probleemstelling en van onafhankelijke werkhypothese, zodat er tussen de bijdragen onderling weinig relatie

bestaat. Zelfs al doen de uitgevers van dit werk in een inleidende beschouwing een indrukwekkende inspanning om de coherentie in het werk te beklemtonen, men kan zich niet van de indruk ontdoen dat er tussen de verschillende artikelen heel weinig samenhang bestaat. Ook was ik nogal ontgoocheld over de replek die bezorgd

wordt door sommige Europese economen.

Eric Faucompret

*Robert Z. Lawrence en Charles L. Schultze, eds., Barriers to European Growth: A Transatlantic View
Washington, D.C., The Brookings Institution, 1987, xvii + 619 blz. - Prijs: 47,95 \$*

't Gemak van mijn rekening. Voor alles wat met geld te maken heeft.

Een zichtrekening neemt u voor uw comfort. Dus zit u met een Universele Rekening van de ASLK bijzonder goed. Cheques, bankkaart, overschrijvingsorders, doorlopende opdrachten... het hoort er allemaal bij. Terwijl u met Eurocard en Bancontact het échte, moderne betaalcomfort in huis haalt. En dank zij de unieke Teles-service vraagt u bij de ASLK uw rekeninguittreksels op waar en wanneer u maar wil. Gratis. Een Universele Rekening is zo geopend. Loop eens langs bij het ASLK-agentschap in uw buurt.

ASLK
we doen met u mee